

Roman Chorób

Instytucjonalne determinanty rozwoju innowacyjnych powiązań integracyjnych

Ekonomiczne Problemy Usług nr 104, 169-177

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROMAN CHORÓB

Uniwersytet Rzeszowski

INSTYTUCJONALNE DETERMINANTY ROZWOJU
INNOWACYJNYCH POWIĄZAŃ INTEGRACYJNYCH¹

Wprowadzenie

Czynniki instytucjonalne decydują o efektywności oddziaływania pomiędzy systemem wiedzy a gospodarką, a w rezultacie o sprawności funkcjonowania GOW. Najczęściej są one traktowane jako pewne warunki, w ramach których odbywa się działalność oparta na wytwarzaniu lub wykorzystaniu wiedzy. W praktyce jednak determinanty te mają podstawowe znaczenie i pełnią aktywną rolę w układzie oddziaływania wiedza–gospodarka, szczególnie w przypadku innowacyjnych rozwiązań. Dlatego też uwarunkowania instytucjonalne można określić jako zespół cech, stanów, zjawisk i procesów o charakterze instytucjonalnym, mający istotny wpływ na zakres, formę, tempo i możliwości budowy oraz funkcjonowania GOW. Są to zatem te elementy, które odnoszą się do ogólnych ram oddziaływania pomiędzy wiedzą a gospodarką, których odpowiednie kształtowanie zwiększa efektywność tych oddziaływań².

Zasadniczym celem niniejszego opracowania jest prezentacja instytucjonalnych uwarunkowań rozwoju innowacyjnych form powiązań integracyjnych. W pracy dokonano przeglądu koncepcji, zasad funkcjonowania oraz korzyści płynących z efektywnie funkcjonujących innowacyjnych powiązań integracyjnych,

¹ Artykuł przygotowano w ramach realizacji projektu badawczego finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/D/HS4/03911.

² K. Stachowiak: *Czynniki instytucjonalne w budowaniu i funkcjonowaniu gospodarki opartej na wiedzy – przykład Finlandii*, w: *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny*, red. J.J. Parysek, T. Stryjakiewicz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2008, s. 124.

jakimi są struktury klastrowe (wiele z nich powstaje i funkcjonuje w sferze agrobiznesu). Praca ma charakter teoretyczny i poznawczy, a prowadzone aktualnie dalsze badania pozwolą na prezentację ich szczegółowych wyników w przyszłości.

1. Zarys koncepcji klasteringu

Obecnie wysoki poziom konkurencyjności jest możliwy do osiągnięcia poprzez szczególnie rodzaj systemu gospodarczego, wpływającego na dynamikę rozwoju nie tylko pojedynczych jego uczestników, ale pośrednio na rozwój otoczenia, a zatem regionu, kraju oraz gospodarki światowej. Tym systemem są struktury klastrowe – synonim sukcesu zbudowanego na wysokiej jakości konkurencji. Tak zdefiniowana perspektywa sukcesu zbliża do siebie świat nauki, przedsiębiorców oraz środowiska samorządów lokalnych, mobilizując do działania w kierunku tworzenia powiązań klastrowych. W Unii Europejskiej, a więc i w Polsce, obserwuje się swoistą modę na kooperację, czego efektem jest zawiązanie się w ostatnich kilku latach wielu sieci współpracy i klastrów. Warto podkreślić, że w Polsce promotorem idei kooperacji jest przede wszystkim administracja i instytucje otoczenia biznesu³.

Globalna gospodarka odchodzi jednak od tradycyjnego pojmowania klastrów. Digitalizacja świata i przenoszenie różnych sfer aktywności gospodarczej do Internetu zmieniły pojęcie odległości – nie jest już mierzona w kilometrach, lecz w megabitach (im więcej, tym szybciej, czyli bliżej). Aktualność traci też część definicji Portera wskazująca na firmy „działające w pokrewnych sektorach”. Podejście do sposobu organizacji klastrów zaczyna odzwierciedlać kreowaną już dawno w środowisku gospodarczym strategię koncentracji na potrzebach klienta. Hiszpania jest przykładem kraju, w którym eksperymentuje się z nowym modelem klastra, gdzie przynależność do tego samego sektora nie jest już najważniejsza. Nowym kryterium staje się zaspokajanie potrzeb ściśle określonej grupy klientów, powstają więc klastry o nazwach: dziecko, kobieta itp. Zasygnalizowana zmiana w myśleniu o klastrach może być dobrą przesłanką w kierunku przełamania występującej w Polsce nieufności pomiędzy przedsiębiorstwami, łatwiej bowiem zaufać poddostawcy albo zamawiającemu niż konkurentowi⁴.

Zakres czynników, które przyczyniają się do rozwoju klastra, wiążą się głównie z instrumentami zarządzania strategicznego. W ekspertyzie opracowanej przez

³ www.pi.gov.pl/Klastry/chapter_86403.asp [dostęp 7.01.2013].

⁴ T. Jarus: *Wiek kooperacji*, w: *Wielkopolska konkuruje wiedzą a nie biedą*, http://www.funduszeonline.pl/files/SDI_2008.pdf [dostęp 2.01.2013].

A. Sosnowską i S. Łobejko⁵, jako jeden z najważniejszych czynników wskazano obecność lidera, który koordynuje działania wszystkich uczestników klastra. Na autorytet lidera mogą składać się różne elementy, wśród których można wymienić: dotychczasowe doświadczenie w działalności biznesowej, praktykę w zarządzaniu organizacjami, kreatywność czy cechy przywódcze. Koordynacja działań w przypadku współistnienia wielu instytucji jest ważnym zadaniem. Funkcję lidera mogą pełnić różne instytucje, przy czym może ona być rotacyjna.

Ważnym czynnikiem jest również posiadanie wizji i jasno sprecyzowanych celów, co ułatwia podejmowanie dalszych działań i rozwój. Do sukcesu klastra mogą przyczynić się także dotychczasowe osiągnięcia regionu w promocji przedsiębiorczości, głównie poprzez sprawnie działający inkubator, park technologiczny czy centrum nowych technologii. Tego typu przedsięwzięcia mogą stać się źródłem inspiracji oraz innowacji dla małych i średnich przedsiębiorców. Istotnym czynnikiem sprzyjającym jest zaangażowanie władz regionalnych, wyrażające się przede wszystkim w świadczeniach, szczególnie ważnych w okresie powstawania klastra. Podkreśla się ponadto rolę działalności szkoleniowej i promocyjnej, prowadzonej wśród przedsiębiorców. Istotne jest, aby zwiększać świadomość głównych uczestników życia gospodarczego, tak by lepiej zdawali sobie sprawę z możliwości, jakie daje funkcjonowanie w klastrze. Niemalą rolę na tym polu powinno odgrywać środowisko naukowe, w postaci uczelni czy jednostek badawczo-rozwojowych. Te instytucje, prowadząc badania, mogą współpracować z firmami, udostępniając im pomysły na innowacyjne projekty. Nie bez znaczenia są również czynniki akcentujące potrzebę struktury opartej na własnych siłach czy zastosowanie i wdrożenie do budowy struktury międzynarodowych standardów⁶.

Działalność klastrów wiąże się z występowaniem szeregu korzyści, których beneficjentami są przedsiębiorstwa, branże, jak i cała gospodarka. Klastry są uznawane za innowacyjny sposób uzyskania przewagi konkurencyjnej⁷. Z kolei Jankowska i Gorynia twierdzą, że wymiarami, w jakich należy rozpatrywać wpływ struktur klastrowych na konkurencyjność, są⁸:

- pozycja konkurencyjna (tzw. konkurencyjność wynikowa, jako rezultat oceny przez rynek oferty danego przedsiębiorstwa),

⁵ A. Sosnowska, S. Łobejko: *Ekspertyza Efektywny model funkcjonowania klastrów w skali kraju i regionu*, PARP, Instytut Technologii Eksploatacji–Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2007, s. 30–32.

⁶ www.pi.gov.pl/Klastry/chapter_86409.asp [dostęp 8.01.2013].

⁷ K. Chrobocińska, M. Juchniewicz: *Konkurencyjność sektora MŚP na Warmii i Mazurach*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2010; cyt. za: S. Figiel, D. Kuberska, J. Kufel: *Analiza uwarunkowań i stanu rozwoju klastrów rolno-żywnościowych w Polsce*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011, s. 56.

⁸ M. Gorynia, B. Jankowska: *Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*. Wydawnictwo Difin, Warszawa 2008; cyt. za: S. Figiel, D. Kuberska, J. Kufel: *Analiza...*, s. 56.

- potencjał konkurencyjny (tzw. konkurencyjność zasobowa, czyli zasoby, którymi przedsiębiorstwo dysponuje),
- strategia konkurencyjna (tzw. konkurencyjność czynnościowa, czyli zbiór instrumentów służących wypracowaniu przewagi konkurencyjnej).

Na gruncie nowoczesnej teorii aglomeracji wymienia się wewnętrzne korzyści skali jako czynnik wyjaśniający, dlaczego firmy koncentrują swoją aktywność w określonych lokalizacjach. Równolegle wskazuje się na tzw. zewnętrzne korzyści skali, których cechą charakterystyczną jest to, że są one zasobem branżowo-specyficznym, który może zostać wykreowany, gdy firmy z tej samej branży będą lokować swoją działalność w tym samym regionie. Rozmiar tych korzyści zależy od liczby firm z danej branży skoncentrowanych w danej lokalizacji. Efektem występowania zewnętrznych korzyści skali są obniżki kosztów jednostkowych w każdej firmie z branży, gdy wzrasta liczba przedsiębiorstw z tej branży w regionie⁹.

2. Instytucje partycypujące w rozwoju struktur klastrowych

Jedną z cech wyróżniających klastry, jak wspomniano wcześniej, jest nasilenie w ich obrębie powiązań pomiędzy grupami podmiotów o różnym charakterze, a mianowicie przedsiębiorstwami, przedstawicielami władz, jednostkami naukowo-badawczymi oraz instytucjami otoczenia biznesu. Do grupy instytucji wspierających rozwój klastrów w Polsce można zaliczyć¹⁰:

- ministerstwa (szczególną rolę w tym względzie odgrywa Ministerstwo Gospodarki oraz Ministerstwo Rozwoju Regionalnego),
- organy samorządowe,
- agencje krajowe i regionalne (w tym np. PARP oraz Agencje Rozwoju Regionalnego),
- parki technologiczne,
- specjalne strefy ekonomiczne,
- inkubatory przedsiębiorczości,
- uniwersytety i związane z nimi centra transferu technologii, instytuty badawcze oraz inne podmioty sfery B+R,
- inicjatywy klastrowe,
- związki i stowarzyszenia branżowe,
- inne, których działalność bezpośrednio lub pośrednio wpływa na funkcjonowanie klastrów.

⁹ M. Gorynia, B. Jankowska: *Klastry...*, s. 31.

¹⁰ S. Figiel, D. Kuberska, J. Kufel: *Analiza...*, s. 57.

Podmioty biorące udział w procesie klasteringu można uszeregować według zasięgu oddziaływania. W ten sposób lista podmiotów mających wpływ na klastry zostaje podzielona między szczeble: centralny, regionalny oraz lokalny (tabela 1).

Tabela 1

Uczestnicy procesu kreowania klastrów

Szczebel centralny	Szczebel regionalny	Szczebel lokalny
- polityka regionalna	- regionalne organy publiczne	- firmy
- polityka przemysłowa	- organizacje o zasięgu regionalnym	- organy władz lokalnych
- polityka naukowa		- uniwersytety

Źródło: Sz. Figiel, D. Kuberska, J. Kufel: *Analiza...*, s. 57 na podst.: Ö. Sölvell: *Clusters – Balancing Evolutionary and Constructive Forces*, Ivory Tower, Sztokholm 2009.

Kłopotliwą kwestią może być synchronizacja działań poszczególnych podmiotów, podejmowanych na rzecz rozwoju struktur klastrowych, która zapobiegałaby ich powielaniu oraz rozmywaniu się odpowiedzialności za jej kształtowanie, co prowadzi jednocześnie do wykształcenia się spójnej i klarownej polityki opartej na klastrach (ang. *cluster-based policy*). Czynniki instytucjonalne wywierają istotny wpływ na kształtowanie się procesów rynkowych, których przebieg determinuje wykształcenie przewag konkurencyjnych, nie tylko w przypadku poszczególnych przedsiębiorstw, ale również w odniesieniu do gospodarki danego regionu lub kraju. Pomiar konkurencyjności na poziomie narodowym jest procesem wieloaspektowym. W jednym z najpopularniejszych na świecie rankingów konkurencyjności narodowej, publikowanych w formie roczników przez Światowe Forum Ekonomiczne (*World Economic Forum*), wielowątkowość ta przejawia się w stworzonym zestawie czynników determinujących konkurencyjność, na który składa się dwanaście pogrupowanych filarów konkurencyjności¹¹:

1. Wymagania podstawowe:
 - instytucje,
 - infrastruktura,
 - równowaga makroekonomiczna,
 - zdrowie i edukacja na poziomie podstawowym.
2. Czynniki poprawiające efektywność:
 - wykształcenie wyższe wraz z doskonaleniem zawodowym,
 - efektywność rynku dóbr,
 - efektywność rynku pracy,
 - poziom rozwoju rynku finansowego,

¹¹ World Economic Forum, 2011: *Global Competitiveness Report 2011–2012*, www.weforum.org; cyt. za: S. Figiel, D. Kuberska, J. Kufel: *Analiza ...*, s. 58.

- gotowość techniczna,
 - rozmiar rynku.
3. Czynniki innowacyjności i rozwoju:
- jakość środowiska biznesowego,
 - innowacyjność.

Według raportu WEF 2011/2012 czołówkę najbardziej konkurencyjnych gospodarek na świecie stanowią: Szwajcaria, Singapur oraz Szwecja. W gronie 142 sklasyfikowanych państw Polska zajmuje 41 pozycję. Gospodarki krajów należących do Unii Europejskiej zajmują miejsca w bardzo szerokim przedziale od trzeciego do dziewięćdziesiątego. W porównaniu z rokiem poprzednim pozycja Polski uległa pogorszeniu o dwa miejsca. Z kolei w roku 2009/2010 Polska znalazła się na 46 pozycji. Zdaniem autorów raportu pozycja Polski jest dość stabilna i wyrównana we wszystkich dwunastu filarach konkurencyjności. Do cech wyróżniających Polskę zalicza się wielkość rynku (20 pozycja), wiarygodność (16 pozycja) oraz wysokie standardy w sektorze edukacji. Z drugiej strony, jednym ze wskaźników negatywnie wpływających na pozycję końcową w rankingu są obciążenia wynikające z regulacji narzucanych przez władze. W chwili obecnej Polska zaliczana jest do grona krajów pretendujących do miana gospodarek innowacyjnych. Uzyskanie tego statusu wymaga wzmoczonego wysiłku w odniesieniu do filarów, jakimi są innowacyjność oraz jakość środowiska biznesowego. W tym zakresie rekomendacje WEF dotyczą umacniania klastrów występujących w kraju, zwiększania nakładów na sferę B+R oraz nawiązywania współpracy pomiędzy uczelniami wyższymi i sektorem prywatnym¹².

3. Znaczenie instytucji dla klastrów rolno-przemysłowych

OECD wyróżnia cztery formy powiązań w systemie innowacyjnym klastra¹³:

1. powiązania przedsiębiorstwo–przedsiębiorstwo np. wspólna działalność B+R, wspólne produkty, patenty;
2. powiązania przedsiębiorstwo–sfera nauki i badań oraz publiczne instytucje transferu technologii (wspólna działalność B+R);
3. rynkowy transfer technologii, tj. dyfuzja wiedzy i innowacji drogą np. zakupu maszyn, urządzeń, licencji (wydatki pośrednie na B+R);
4. mobilność pracowników oraz transfer wiedzy ukrytej.

Za cechę przemawiającą za wyższym poziomem innowacyjności, a zatem konkurencyjności przedsiębiorstw w klastrach przemysłowych można przyjąć ro-

¹² *Ibidem*, s. 58–60.

¹³ I. Czajkowska: *Wpływ klastrów gospodarczych na innowacyjność przedsiębiorstw*, „Economy and Management” 2010, nr 1, s. 107–114.

dzaj instytucji zarządzającej takim gronem. Na podstawie badań¹⁴ stwierdzono, że klastry gospodarcze najczęściej tworzone są przez stowarzyszenia – 47,1%, kolejno przez uczelnie wyższe – 23,5%, parki naukowo-technologiczne – 17,6%, spółki handlowe – 11,8% i agencje – 5,9%. W przypadku 41,1% inicjatyw klastrowych instytucją zarządzającą jest uczelnia wyższa lub park naukowo-technologiczny, co wydaje się być przesłanką do wyższej niż przeciętnie innowacyjności przedsiębiorstw.

W przypadku sektora rolno-żywnościowego w Polsce czynnikami sukcesu dla funkcjonujących, jak i potencjalnych klastrów są bez wątpienia instytucje naukowe oraz badawczo-rozwojowe, będące elementami otoczenia innowacyjnego biznesu. Znaczenie tego otoczenia wzrasta w obliczu rozwoju gospodarki opartej na wiedzy¹⁵. Powodzenie wysiłków ukierunkowanych na rozwój klastrów rolno-żywnościowych jest uzależnione od jakości usług świadczonych przez te instytucje. Z jednej strony kwestia transferu wiedzy oraz wzmacniania innowacyjności przedsiębiorstw i gospodarki jest związana z ofertą wyższych uczelni rolniczych w Polsce. W ich strukturach kształtowana jest przyszła kadra, która zasila zasoby kapitału ludzkiego. Ponadto wyniki prowadzonych w nich badań naukowych powinny znajdować zastosowanie w gospodarce. Z drugiej strony na innowacyjność sektora wpływ mają również jednostki badawczo-rozwojowe, laboratoria oraz państwowe instytuty badawcze, które podlegają odpowiednim resortom, w tym m.in. Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Zdaniem A.M. Kowalskiego współpraca pomiędzy sferą B+R a sektorem przedsiębiorstw, zachodząca w obrębie klastrów, zwiększa szansę na wdrożenie wyników prac badawczo-rozwojowych w przedsiębiorstwach, poprzez stwarzanie lepszych możliwości ukierunkowania pracy naukowców na potrzeby przedsiębiorstw.

Podsumowanie

Jak ukazują doświadczenia gospodarek światowych, przedsiębiorstwa funkcjonujące w klastrach, dzięki sieci wzajemnych powiązań, jak i ścisłej współpracy z instytucjami ze sfery nauki, edukacji, administracji czy otoczenia biznesu, stają się bardziej konkurencyjne i osiągają większe sukcesy. Efektywny rozwój inicjatyw klastrowych wpływa nie tylko na rozwój firm, ale i całych regionów, gdzie są zlokalizowane. Umożliwiają one bowiem lepsze wykorzystanie wewnętrznego poten-

¹⁴ J. Hołub-Iwan, M. Malachowska: *Rozwój klastrów w Polsce. Raport z badań*, Szczecin 2008, s. 17; cyt. za: I. Czajkowska: *Wpływ...*, s. 112.

¹⁵ Por. A.M. Kowalski: *Rola klastrów w intensyfikacji współpracy nauki z gospodarką*, w: *Polska – Raport o konkurencyjności 2010. Klastry przemysłowe a przewagi konkurencyjne*, red. M.A. Weresa, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2010; cyt. za: S. Figiel, D. Kuberska, J. Kufel: *Analiza...*, s. 61.

cjału rozwoju regionalnego, jak i potrafią zachęcić potencjalnych zewnętrznych inwestorów. W rzeczywistości same klastry i branże, w których działają, można traktować jako kluczowy endogeniczny potencjał rozwoju konkretnych regionów.

Literatura

1. Chrobocińska K., Juchniewicz M.: *Konkurencyjność sektora MŚP na Warmii i Mazurach*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2010.
2. Czajkowska I.: *Wpływ klastrów gospodarczych na innowacyjność przedsiębiorstw*, „Economy and Management” 2010, nr 1.
3. Figiel Sz., Kuberska D., Kufel J.: *Analiza uwarunkowań i stanu rozwoju klastrów rolno-żywnościowych w Polsce*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.
4. Gorynia M., Jankowska B.: *Klastry a międzynarodowa konkurencyjność i internacjonalizacja przedsiębiorstwa*. Wydawnictwo Difin, Warszawa 2008.
5. Hołub-Iwan J., Małachowska M.: *Rozwój klastrów w Polsce. Raport z badań*, Szczecin 2008.
6. Jarus T.: *Wiek kooperacji*, w: *Wielkopolska konkuruje wiedzą a nie biedą*, http://www.funduszeonline.pl/files/SDI_2008.pdf.
7. Kowalski A.M.: *Rola klastrów w intensyfikacji współpracy nauki z gospodarką*, w: *Polska – Raport o konkurencyjności 2010. Klastry przemysłowe a przewagi konkurencyjne*, red. M.A. Weresa, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2010.
8. Sosnowska A., Łobejko S.: *Ekspertyza Efektywny model funkcjonowania klastrów w skali kraju i regionu*, PARP, Instytut Technologii Eksploatacji–Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2007.
9. Stachowiak K.: *Czynniki instytucjonalne w budowaniu i funkcjonowaniu gospodarki opartej na wiedzy – przykład Finlandii*, w: *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny*, red. J.J. Parysek, T. Stryjakiewicz, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2008.
10. World Economic Forum, 2011: *Global Competitiveness Report 2011-2012*, www.weforum.org.
11. www.pi.gov.pl/Klastry/chapter_86403.asp.
12. www.pi.gov.pl/Klastry/chapter_86409.asp.

**INSTITUTIONAL DETERMINANTS OF DEVELOPMENT OF INNOVATIVE
INTEGRATION RELATIONS**

Summary

The primary objective of this paper is to present theoretical foundations, principles of operation and the benefits resulting from efficiently functioning innovative integration relations which are cluster structures. This study attempts to assess the impact of institutional determinants for development innovative integration relations. Cluster structures can be a stimulant of many positive changes, especially towards the development of advanced integration processes, as well as an effective regional and trans-regional development.

Translated by Roman Chorób